S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 21 (2021), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2021

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratuž,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, Rosario Milano (Italija / *Italy*), dr. Jože Mlinarič,

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / *e-mail*: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account*:

Prevajanje / *Translation*:

Lektoriranje / *Language-editing*

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design*:

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Tisk / *Printed by*:

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Knjižni studio d.o.o.

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Knjižni studio d.o.o.

Knjižni studio d.o.o.

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno

bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: Štajerske dvorne službe do leta 1311	11
<i>Styrian Court Offices until 1311</i>	
TONE RAVNIKAR: Maribor v 13. stoletju. 2. del: cerkvene institucije v mestu in okoli njega	41
<i>Maribor in the 13th Century. Part 2: Ecclesiastical Institutions in the City and Its Surrounding Area</i>	
NATALIJA ULČNIK: Strokovna leksika v Kremplovih <i>Dogodivšinah</i> <i>štajerske zemle</i>	73
<i>Professional Vocabulary in Krempf's Dogodivšine štajerske zemle (The History of the Land of Styria)</i>	
ŽARKO LAZAREVIČ: Prvo jugoslovansko leto Slovencev – gospodarski ukrepi, razhajanja in negotovosti	101
<i>The First Yugoslav Year of Slovenes – Economic Measures, Divergences and Uncertainties</i>	
DUNJA DOBAJA: Organizacija mladinskega skrbstva v mestni občini Maribor v obdobju med obema vojnama	135
<i>The Construction of Youth Care in the Municipality of Maribor in the Period between the Two World Wars</i>	
MATEJA ČOH KLADNIK: Retribution against Collaborators of the Occupiers after the End of the Second World War: The Concept of "National Honour"	167
<i>Obračun s sodelavci okupatorjev po koncu druge svetovne vojne: koncept "narodne časti"</i>	
PETRA KLEINDIENST in MATEVŽ TOMŠIČ: Proces narodne sprave in vloga politične elite v njem: Slovenija kot izjema med državami srednje in vzhodne Evrope	197
<i>Process of National Reconciliation and the Role of the Political Elite in It: Slovenia as an Exception in Central and Eastern Europe</i>	

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

JOCA ZURC: Uresničevanje otrokovih pravic v izven kurikularnih športnih aktivnosti.....	233
<i>Enforcing Children's Rights in the Extracurricular Sports Activities</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	271
---	-----

Uredniška navodila avtorjem / <i>Editor's Instructions to Authors</i>	277
---	-----

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2021-05
1.01 Izvirni znanstveni članek

Organizacija mladinskega skrbstva v mestni občini Maribor v obdobju med obema vojnama

Dunja Dobaja

Dr., znanstvena sodelavka
Inštitut za novejšo zgodovino
Privoz 11, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: dunja.dobaja@inz.si

Izvleček:

Prispevek predvsem na osnovi arhivskega gradiva predstavi organizacijo mladinskega skrbstva mestne občine Maribor v obsegu iz obdobja med vojnama. Osnovno temo postavi v širši kontekst in opozori na probleme države in nižjih oblastev v skrbi za mladoletne. Širši kontekst pa avtorici služi zgolj kot okvir za lažje razumevanje osnovne teme, saj je skrb za otroke in matere v omenjenem obdobju podrobno predstavila v svoji monografiji, v kateri pa se je mladinskega skrbstva na občinski ravni zgolj dotaknila. Pričujoči prispevek je tako nadaljevanje avtoričinega raziskovanja mladinskega skrbstva v predvojni Sloveniji, pri čemer je v ospredju njegova organizacija na ravni mestne občine, konkretno mariborske.

Ključne besede:

Maribor, mestna občina, mladinsko skrbstvo, mladinski dom, dečje zavetišče, dečja postaja

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije

Maribor, letnik 21 (2021), št. 1, str. 135–166, 176 cit., 1 preglednica, 4 slike

Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

V obdobju med obema vojnama sta bila Maribor in Ljubljana najpomembnejši industrijski središči v Sloveniji, kjer je bilo največ podjetij in tudi največja koncentracija zaposlenosti.¹ Obe mesti pa sta se razlikovali po svoji strukturi. Za Ljubljano je bila značilna uravnotežena gospodarska struktura. Težišče podjetnosti je bilo na malih in srednjih podjetjih, ki so tudi nudila večino delovnih mest. V Mariboru pa so prevladovali veliki industrijski obrati z več kapitala in večjim številom delavcev.² Bližina gozdov na Pohorju in Kozjaku je omogočila razvoj lesnopredelovalne industrije, dolgo tradicijo so imele usnjarska, mlinarska in pivovarska industrija, v obdobju župana Josipa Leskovarja³ pa je postal Maribor odprt tudi za tuje investitorje in industrialce, ki so bili pripravljeni v mestu odpreti svoje obrate.⁴ Med njimi so bili predvsem Nemci, češki državljani nemškega rodu in Judje. Z njihovo pomočjo je Maribor postal središče tekstilne industrije v Sloveniji.⁵ V tekstilni industriji je bilo zaposlenih največ delavcev v mestu.⁶ Nove investicije mestne občine pri komunalni obnovi mesta in gradnji večstanovanjskih zgradb so pospešile tudi razvoj gradbene industrije. Mestna občina Maribor je med županovanjem Josipa Leskovarja skrbela predvsem za modernizacijo in uspešno poslovanje mestnih podjetij, kot so mestna plinar- na, mestna klavnica v Melju, mestno kopališče ob Dravi, mestni kino Apollo, pogrebno podjetje na Pobrežju in mestno električno podjetje, ki je skrbelo za mestno razsvetljavo in distribucijo elektrike, proizvedene v hidroelektrarni Fala.⁷ V obdobju županovanja Leskovarja se je mesto razširilo in napredovalo

¹ Žarko Lazarevič, "Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij)", v: *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*, ur. Željko Oset, Aleksandra Berberih Slana in Željko Lazarevič (Ljubljana–Maribor, 2010), str. 27.

² Prav tam.

³ Na županskih volitvah leta 1924 je bil izvoljen z veliko večino glasov. Občinske volitve v Mariboru leta 1924 so prinesle veliko premoč koaliciiji strank iz Narodnega bloka (Darko Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 132–133 (dalje: Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja")).

⁴ Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja", str. 142–143.

⁵ Med letoma 1922 in 1941 je bilo v Mariboru ustanovljenih 11 večjih tekstilnih tovarn. Prva tekstilna tovarna Doctor in drug je bila ustanovljena leta 1922. Zaposlovala je 1600 delavcev (Nika Grabeljšek, "Socialnogospodarski okvir tekstilnih stavk v mariborskih tovarnah v tridesetih letih 20. stoletja", v: *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*, ur. Željko Oset, Aleksandra Berberih Slana in Žarko Lazarevič (Ljubljana–Maribor, 2010), str. 529 (dalje: Grabeljšek, "Socialnogospodarski okvir tekstilnih stavk v mariborskih tovarnah v tridesetih letih 20. stoletja")).

⁶ Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja", str. 142–143.

⁷ Prav tam, str. 143. Ob prevzemu županskih poslov je Leskovar ugotavljal slabo finančno stanje v mestu kot posledico negativnega poslovanja skoraj vseh mestnih podjetij, saj je njihove izgube krila občina. Zato si je mestna občina pod novim vodstvom kot eno prednostnih nalog zadala izboljšanje delovanja mestnih podjetij. Osnovno vodilo pri sprejemanju občinskega proračuna v letu 1925 je bilo, naj bo mestno zadolževanje čim manjše, kar je bilo mogoče doseči le z opustitvijo nekaterih investicij in prilagoditvijo proračuna obstoječim razmeram (Friš, "Razmah in napredek Maribora v času župano-

na gospodarskem, urbanistično-gradbenem, komunalnem, kulturnem in socialnem področju ter utrdilo status drugega največjega slovenskega mesta.⁸ Njegovo delo je bilo tarča kritik v liberalnih krogih.⁹

Opisani gospodarski razvoj mesta se je odvijal postopoma. Gospodarski vzpon Maribora ima svoje začetke sicer že v sredini 19. stoletja, a je bil ta ob koncu prve svetovne vojne s prekinitvijo takrat glavne prometne poti Dunaj–Maribor–Ljubljana–Trst okrnjen.¹⁰ Mestno gospodarstvo je po koncu prve svetovne vojne kazalo žalostno podobo. Finančno stanje mesta je bilo "naravnost obupno".¹¹ Primanjkovala so osnovne življenjske potrebščine, higienske in zdravstvene razmere so bile izredno slabe in tudi samo mesto je kazalo posledice vojne (uničene ceste zaradi vojaških transportov, nevzdrževane stavbe itd.).¹² Mestno gospodarstvo je postopoma okrevalo in se začelo razvijati v pravo smer predvsem v obdobju vladnega komisarja Josipa Leskovarja.¹³ Za ureditev mestnega gospodarstva je racionaliziral nenujne izdatke mesta in s tem razbremenil mestni proračun. Po drugi strani si je prizadeval sanirati mestna podjetja, ki so prinašala izgubo.¹⁴ Svojo vizijo razvoja mesta je nadaljeval kot župan, kot je bilo že predstavljeno.

Mestna občina Maribor je v obravnavanem obdobju obsegala pet mestnih okrajev – I. okraj stari del mesta, II. graški okraj, III. oreški okraj, IV. koroški okraj in V. magdalenski okraj.¹⁵ Z današnje perspektive to pomeni, da je prvi okraj obsegal staro mestno jedro, graški predel območje ob današnji Partizanski cesti in do mestnega parka, koroški območje med Strossmayerjevo ulico, Koroško in Gosposvetsko cesto ter magdalenski današnji Tabor.¹⁶ Orešje je bilo pred inkor-

vanja dr. Josipa Leskovarja", str. 138).

⁸ Prav tam, str. 129.

⁹ Darko Friš, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 209.

¹⁰ David Hazemali, Mateja Matjašič Friš, Ana Šela in Majda Schmidt Krajnc, "Med priložnostmi in pomanjkanjem: Maribor v času prvega županskega mandata dr. Alojzija Juvana, 1928–1931", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 166 (dalje: Hazemali et al., "Med priložnostmi in pomanjkanjem").

¹¹ Friš, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", str. 198.

¹² Prav tam, str. 192.

¹³ Po prevratu je mariborsko oblast 2. januarja 1919 prevzel dr. Vilko Pfeifer, ki je tako postal prvi Slovenec na čelu mariborske občine. Čeprav je njegov mandat vladnega komisarja trajal le kratek čas, je s svojim delom postavil temelje za slovenizacijo ter nadaljnji družbeni in politični razvoj mesta (Gregor Antoličič, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 929–930). 13. marca 1920 je predsednik Deželne vlade za Slovenijo Janko Brejc na položaj mariborskega vladnega komisarja imenoval dotedanjega člana mariborskega sosveta in svojega strankarskega kolega (Slovenska ljudska stranka) Josipa Leskovarja (Friš, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", str. 193–194).

¹⁴ Prav tam, str. 207–208.

¹⁵ Franjo Baš, "Razvoj Maribora v l. 1918–1938", *Kronika slovenskih mest* 6, št. 2 (1939), str. 59 (dalje: Baš, "Razvoj Maribora v l. 1918–1938").

¹⁶ Sašo Radovanovič, *Mariborske ulice* (Maribor, 2005), str. 18.

poracijo k mestni občini vas, ki je bila sestavni del občine Graško predmestje.¹⁷ Pokazatelj smeri rasti mestne občine Maribor je številčni razvoj prebivalstva v posameznih mestnih okrajih, o čemer priča spodnja tabela.

Preglednica 1: Število prebivalcev mestne občine Maribor v letih 1910–1931¹⁸

Okraj	Leto 1910	Leto 1931
staro mesto	6531	6482
graški	5984	6226
oreški	2838	3046
koroški	3476	4525
magdalenski	7272	12.196
SKUPAJ	26.101	32.475

Sredi 19. stoletja je v mestu Maribor živelo 2607 prebivalcev.¹⁹ Če k njim prištejemo še prebivalce Koroškega, Graškega, Magdalenskega predmestja in Orešja, torej območij, ki so v letu 1931 že del mestne občine, je razširjeno mesto štel 5707 prebivalcev.²⁰ Rast mestnega prebivalstva sta pospeševala razvoj trgovine in nastajajoče industrije. Na začetku 20. stoletja se je demografska rast nekoliko upočasnila zaradi prve svetovne vojne in gospodarske krize v začetku tridesetih let. Za to obdobje je značilno, da je v ožjem mestnem območju število prebivalcev rastlo počasneje kot na obrobju, kjer je z industrializacijo potekal proces pospešene urbanizacije.²¹ Mariborski delavci so v glavnem prihajali iz agrarne okolice.²² Naseljevali so se v predmestjih Tezno, Orešje, Studenci, Pobrežje in Magdalensko predmestje.²³ Večinoma so prebivali v najemniških stanovanjih. V povprečju so morali za stanovanje odšteti najmanj tretjino mezde.²⁴ Delavske družine so bile

¹⁷ Franjo Baš, "Maribor (Mestna meja)", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24, št. 3–4 (1929), str. 151.

¹⁸ Baš, "Razvoj Maribora v l. 1918–1938", str. 59.

¹⁹ Damijan Počkaj Horvat, "Demografske značilnosti Maribora in njegova notranja členitev", *Geografski vestnik* št. 69 (1997), str. 47.

²⁰ Prav tam.

²¹ Prav tam.

²² V Maribor so se priseljevali tudi slovenski Primorci in Korošci po italijanski zasedbi Primorske in po izgubljenem koroškem plebiscitu (Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja"), str. 145.

²³ Grabeljšek, "Socialnogospodarski okvir tekstilnih stavk v mariborskih tovarnah v tridesetih letih 20. stoletja", str. 531.

²⁴ Prav tam.

Náčrt mesta Maribor, 30. leta 20. stoletja (Sašo Radovanovič, *Mariborske ulice* (Maribor, 2005), str. 50–51)

pogosto številne, zato mezde v glavnem niso zadostovale za pokritje življenjskih stroškov.

Razvoj industrije in povečanje števila prebivalstva sta pomenila, da so v ospredje stopala tudi socialna vprašanja in v okviru tega skrb za mladino. Organizacijo mladinskega skrbstva pa so terjale tudi same razmere po prvi svetovni vojni, saj je bilo veliko število otrok osirotelih in drugače zanemarjenih. Novonastala jugoslovanska država je sledila drugim evropskim državam, katerih skrb je bila po vojni usmerjena v ureditev socialnega skrbstva, zlasti zaščite mladoletnih oseb, in razvoj javnega zdravstva. Država je z novimi zakoni na različnih ravneh določila organizacijo mladinskega skrbstva. Prispevek se osredotoča na občinsko raven in jo umesti v širši kontekst.²⁵ Kot vir uporablja predvsem arhivsko gradivo, ki nudi globlji pogled v osrednjo temo prispevka.

²⁵ Socialno-zdravstveno zaščito mater in otrok pred drugo svetovno vojno v Sloveniji in Jugoslaviji na ravni države, oblasti, banovin in delno občin sem predstavila v svoji monografiji *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941* (Ljubljana, 2018) (dalje: Dobaja, *Za blagor mater in otrok*) (op. avtorice).

Organizacija mladinskega skrbstva v novi skupni državi – splošni pregled

Zaščito otrok in mladine je v novi skupni državi urejal Zakon o zaščiti dece in mladine.²⁶ Po zakonu so bili državne zaščite deležni vojne sirote ter vsi otroci in mladina do 18. leta, ki so bili brez staršev ali jim starši niso nudili potrebne zaščite. Ti otroci in mladina so bili predmet skrbstva Ministrstva za socialno politiko. To je s pomočjo oddelka za zaščito otrok in mladine izvajalo državno zaščito otrok in mladine po svojih organih, oblastnih in krajevnih zaščitah otrok in mladine.²⁷ Do razdelitve države na oblasti²⁸ je bila oblastna zaščita za Slovenijo v Ljubljani. Bila je odsek za socialno politiko pri pokrajinski upravi. Po razdelitvi na oblasti pa se je v vsaki oblasti oblikovala oblastna zaščita kot odsek državne oblastne uprave. Oblastna zaščita je organizirala krajevne zaščite, jim dajala navodila za delovanje in jih nadzirala. Bila je vez med krajevnimi zaščitami in Ministrstvom za socialno politiko.²⁹ Oblastna zaščita je razpolagala s prostovoljnimi prispevki, ki jih je prejemale od raznih ustanov in dobrotnikov v svojem okolišu za zaščito otrok in mladine. Oblikovala je predloge za državni proračun za svojo oblast ter redno vršila socialno propagando za čim boljšo zaščito otrok in mladine. Skrbela je za otroke, ki so jih izročili v skrb zavodom. Prizadevala si je, da bi bili v njihovi oskrbi samo dojenčki in mali otroci, ki jih ni bilo mogoče izročiti družinam v rejo, ter bolehnim in duševno zaostali otroci. Zbirala je točne podatke o nezakonskih otrocih in podpirala delo za zatiranje umrljivosti dojenčkov. Skrbela je za ustanavljanje in organiziranje zasebnih društev, ki so se posvečala vzgoji mladine in podpirala izvajanje potrebnih odredb za vzgojo zapuščene mladine, ki je zašla v kazniva dejanja.³⁰

Področje delovanja krajevnih zaščit je bila ena občina ali eno mesto. Krajevno zaščito so sestavljali trije člani občinskega odbora, ki jih je določil sam občinski odbor, po en poverjenik vsake vasi iz okoliša dotične občine (mesta), en učitelj ali učiteljica in po en predstavnik krajevnih zasebnih društev, ki so se ukvarjala z zaščito otrok in mladine. Na predlog krajevnih zaščit je oblastna zaščita imenovala poverjenike v posameznih krajih, v prvi vrsti izmed učiteljev,

²⁶ Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 83, 9. 8. 1922, Zakon o zaščiti dece in mladine.

²⁷ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 29.

²⁸ Ljubljanska in mariborska oblastna skupščina sta se na prvih sejah 23. februarja 1927 oblikovali z izvolitvijo svojih predsedstev in oblastnih odborov kot izvršilnih organov oblastne samouprave (Miroslav Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udeležanje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000), str. 123 (dalje: Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*)).

²⁹ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 29.

³⁰ Prav tam, str. 29–30.

učiteljic in duhovnikov pa tudi izmed drugih oseb, ki so kazale posebno naklonjenost in ljubezen do otrok in mladine. Funkcija poverjenika je bila častna in neplačana.³¹ Krajevne zaščite so predstavljale državno zaščito otrok in mladine pri krajevnih oblasteh, zasebnih ustanovah in med prebivalstvom. Na podlagi poizvedb so popisale otroke in mladino, ki jo je bilo treba zaščititi. Izvajale so neposredni nadzor nezakonskih otrok in mladine ter tudi vseh tistih, ki so bili oddani v rejo. Ustanovljale in vodile so t. i. dečje postaje in druge krajevne ustanove za otroke in mladino, ki so se vzdrževale s prispevki občin, mest, okrajev in oblasti, s prostovoljnimi prispevki in volili. Po potrebi jih je podpirala tudi država. Krajevne zaščite so pomen zaščite otrok in mladine popularizirale s predavanji, knjigami in časopisi. O svojem delu so pošiljale poročila oblastni zaščiti.³²

Zakonska podlaga za zaščito otrok in mladine v obdobju banovine je bil poleg že omenjenega Zakona o zaščiti dece in mladine tudi Zakon o zdravstveni zaščiti učencev, sprejet 30. avgusta 1930.³³ Praktično delo so izvajali deloma banovinski otroški domovi, deloma karitativne organizacije in sistem rejništva. Banovinska otroška zavoda sta bila Dečji dom v Ljubljani in Dečji dom v Mariboru. Oba sta služila svojim namenom kot matična zavoda za sprejemanje otrok v oskrbo ter njihovo oddajo k rejnikom na deželi. Vodila sta evidenco vseh gojencev svojega teritorija in tudi nadzor nad rejniki in rejenci.³⁴

Banska uprava je izhajala iz stališča, da je problematika socialnega mladinskega skrbstva predvsem naloga občin, in ko bodo te opravile svoje obveznosti, jim bo tudi banovina pomagala.³⁵ Dejansko je takšno finančno breme zmoglo le malo občin. Problematične so bile zlasti podeželske občine, ki so za ta namen premalo prispevale. To dokazuje podatek s konca leta 1940, po katerem so imele vse slovenske občine za mladinsko skrbstvo letno na voljo približno 4.800.000 din.³⁶ Od tega zneska je na občine Maribor, Ljubljana, Celje in Ptuj odpadlo 3,5 milijona, na vse ostale občine pa le 1.200.000.³⁷ Povedano drugače – na enega otroka do 14. leta starosti v omenjenih štirih mestih so prišli približno 103 dinarji, na otroka v ostalih slovenskih občinah pa le 5 dinarjev,³⁸ pa čeprav je v omenjenih avtonomnih mestih živelo komaj 12 odstotkov vsega

³¹ Prav tam, str. 30.

³² Prav tam.

³³ *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, št. 34, 30. 10. 1930, Zakon o zdravstveni zaščiti učencev.

³⁴ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 119.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Vojko Jagodič, "Občinski proračuni in zaščita otrok", *Samouprava: glasilo Županske zveze v Ljubljani*, 6, št. 11 (1940), str. 199.

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

prebivalstva Slovenije.³⁹ Zato je dejansko tudi na področju mladinskega skrbstva priskočila na pomoč banovina. Banski svet je namreč v proračunu določil sredstva za podporo številnim socialnim dejavnostim, ki so bile sicer v pristojnosti občin.⁴⁰ Zlasti je bila pomoč potrebna med gospodarsko krizo. V občinah, kjer so bile posledice krize še posebej pereče, je banovina za omilitev brezposelnosti in zagotovitev prehrane revnega prebivalstva pomagala tudi s sredstvi za javna dela.⁴¹

Mladinsko skrbstvo v mestni občini Maribor do leta 1929

Z razdelitvijo Slovenije na oblasti leta 1922 na podlagi vladne Uredbe o razdelitvi države na oblasti⁴² je Maribor postal sedež mariborske oblasti, katere jedro je bil slovenski del nekdanje dežele Štajerske, razširjena pa je bila z Mežiško dolino, Prekmurjem in hrvaškim Medžimurjem. Mariborska oblast je imela 624.121 prebivalcev.⁴³ V njenem delokrogu je bilo tudi mladinsko skrbstvo, pri čemer se je mariborska oblast soočala z večjimi izzivi kot ljubljanska. Soočala se je s pomanjkanjem ustanov za socialno zaščito otrok in mladine. V nekdanji deželi Štajerski so bili namreč vsi takšni zavodi skoncentrirani v Gradcu in njegovi bližini. Dežela Štajerska je imela pred prvo svetovno vojno 38 zavodov z 2871 gojenci. Od teh zavodov je bilo le mariborsko otroško zavetišče s 40 otroki na ozemlju kasnejše mariborske oblasti.⁴⁴ Mariborski mestni svet pod vodstvom vladnega komisarja dr. Vilka Pfeiferja je na svoji seji avgusta 1919 sprejel sklep o prevzemu otroškega zavetišča in imenovanju štirih članov vodstva zavetišča, t. i. kuratorija.⁴⁵ Zavetišče je bilo v letu 1921 podržavljeno in vključeno v Državno krajevno zaščito dece in mladine, ki je lahko razpolagala z inventarjem in sredstvi zavetišča v Mestni hranilnici le s privoljenjem večine predstavnikov občine in Mestne hranilnice.⁴⁶

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Miroslav Stiplovšek, "Prizadevanja banskega sveta dravske banovine za okrepitev vloge banovinske, okrajne in občinske samouprave pri pospeševanju razvoja Slovenije", *Lex localis* 5, št. 2 (2007), str. 36, dostopno na: www.lex-localis.info/KatalogPristojnosti/VsebinaDokumenta (pridobljeno: 24. 9. 2020).

⁴¹ Prav tam.

⁴² Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 47.

⁴³ Prav tam, str. 49. Ljubljanska oblast je imela 537.079 prebivalcev (Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 49).

⁴⁴ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 98.

⁴⁵ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 161, Zapisnik sestavljen v seji mestnega sosveta, 30. 8. 1919.

⁴⁶ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 161, Zapisnik o 31. seji mestnega sosveta v Mariboru dne 15. marca 1921. Državni krajevni zaščiti dece in mladine v Mariboru je bilo na podlagi sklepa občinskega sveta v letu 1922 prepuščeno premoženje razpuščenega nemškega društva za

Ljubljanska oblast je bila v veliko boljšem položaju, saj je imela na svojem območju kar 17 oblastnih in zasebnih sirotišnic ter raznih drugih mladinskih zavodov, v katerih so konec leta 1927 oskrbovali 112 sirot.⁴⁷ Konec leta 1927 je bilo sicer v zavodih ljubljanske oblasti 157 otrok iz mariborske oblasti (v Gluhonemnici 32, v Zavodu za slepe otroke 10, v oblastnem vzgajališču za zane-marjeno mladino 10, v vseh drugih sirotišnicah in zavodih pa 105), mnoge pa so odklonili in prepustili usodi posameznikov ali domovinskih občin.⁴⁸ Ljubljanska oblast je dajala prednost pomoči potrebnim otrokom in mladini na svojem območju.⁴⁹ Zavedajoč se položaja, so odborniki na sejah mariborske oblastne skupščine poudarjali nujnost oblikovanja centralnega urada za zaščito mladine v oblasti, ustanavljanja dobrodelnih mladinskih društev, sirotišnic in drugih potrebnih zavodov za duševno in telesno vzgojo otrok in mladine.⁵⁰ Ljubljanska oblast je bila v primerjavi z mariborsko sicer v boljšem položaju, a to ne pomeni, da ni bila vpeta v vsedržavni problem pomanjkanja ustanov za socialnozdravstveno zaščito otrok in mladine, zlasti ustanov za otroke s posebnimi potrebami. Leta 1928 je mariborski župan Alojzij Juvan⁵¹ opozoril na omenjeni problem in navedel podatek, da je v skupni državi 88.693 otrok s posebnimi potrebami, in sicer 11.536 slepih, 16.571 gluhonemih, 38.000 invalidnih (v viru "pohabljenih") in 22.586 z motnjami v duševnem razvoju (v viru "slaboumnih").⁵² Vzgojno-izobraževalnih zavodov za omenjene otroke je bilo le 7, med njimi pa ni bilo zavoda za otroke z motnjami v duševnem razvoju.⁵³ Predpogoj za uspešno delo za zaščito otrok s posebnimi potrebami je bila natančna evidenca otrok in mladine s pomanjkljivostmi v duševnem in telesnem razvoju. Zato je župan apeliral na vse starše in skrbnike omenjenih otrok, živečih v mestni občini Maribor, da prijavijo otroke mestnemu fizikatu, ki je

varstvo otrok Verein für Kinderschutz und Jugendfürsorge za potrebe vzdrževanja otroških zaščitnih ustanov. V primeru prenehanja delovanja Državne krajevne zaščite dece in mladine bi premoženje ponovno prešlo v last mestne občine (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 161, Zapisnik o nadaljevanju 4. redne seje občinskega sveta mariborskega z dne 14. 7. 1922).

⁴⁷ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 98.

⁴⁸ Prav tam, str. 98–99.

⁴⁹ Arhiv Republike Slovenije (AS), SI_AS, AS 93, II. Zasedanje, Stenografski zapisnik VIII. seje oblastne skupščine mariborske oblasti v Mariboru dne 28. marca 1928.

⁵⁰ Prav tam.

⁵¹ Mariborske občinske volitve 18. decembra so bile v znamenju boja med SLS in Socialistično stranko Jugoslavije (SSJ). Dotedanji župan Josip Leskovar se je odpovedal ponovni kandidaturi, saj je leta 1927 postal tudi predsednik mariborske oblastne skupščine in oblastnega odbora. Kot županskega kandidata SLS je predlagal svojega nekdanjega odvetniškega pripravnika Alojzija Juvana, ki je ob županskih volitvah prejel večino glasov (Maksimiljan Fras, "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82=Nv47, št. 4 (2011), str. 19–20 (dalje: "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana").

⁵² PAM, SI_PAM/0791, fond OŠ Franceta Prešerna Maribor, t. e. 65, a. e. 1/7, Razglas, 6. 2. 1928.

⁵³ Prav tam.

Zdravstveni dom v Mariboru: prostori šolske poliklinike (Ivo Pirc, *Zdravje v Sloveniji II. Zdravstvene pri- like in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936: spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana, 1938), str. 375)

opravil tudi pregled in ugotovil stopnjo pomanjkljivosti v razvoju.⁵⁴

Mladinsko skrbstvo mestne občine Maribor je sodilo v domeno socialno-političnega urada. Socialnopolitične zadeve mariborske mestne občine je vodil občinski svet mesta Maribor po svojem socialnopolitičnem odseku in socialno-političnem uradu mestnega magistrata.⁵⁵ Mladinsko skrbstvo je zajemalo vse tiste naloge, ki so bile povezane s socialno in higijensko zaščito otrok in mladine v obliki sklepov občinskega sveta in njegovih organov. Mladinski oddelek socialnopolitičnega urada je prvenstveno izvajal vse naloge državne krajevne zaščite otrok v okvirih Zakona o zaščiti dece in mladine iz leta 1922.⁵⁶ Poleg nalog, določenih v zakonu, je mladinski oddelek skrbel za t. i. poklicno varuštvo,⁵⁷ zla-

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 16, Pravilnik socialno-politične uprave mariborske mestne občine. Pravilnik je bil sprejet na seji mestnega občinskega sveta 5. maja 1925, med županovanjem Josipa Leskovarja.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Prav tam. Tako kot v Ljubljani je tudi v Mariboru delovalo mestno generalno (poklicno v omenjenem viru, sicer pa je uporabljen tudi izraz generalno; op. avtorice) varuštvo, ustanovljeno na podlagi občinskega državnega zakonika. Zastopalo je pravne koristi sirot, nezakonskih otrok in mater. V obravnavi je imelo le otroke, ki so živeli v Mariboru, ne glede na pristojnost, izven Maribora pa le tiste, za katere so bili pristojni v Mariboru. V drugi polovici tridesetih let je imelo 301 varovanca, 299 jih je bivalo v Mariboru, izven Maribora 2, v Mariboru so bili pristojni za 201 otroka, izven mesta pa za 100 (Dobaja,

sti najdenčkov in nezakonskih otrok, rojenih in bivajočih v Mariboru, za oddajo otrok v rejo, za pregled in oskrbo otrok s pomanjkljivostmi v telesnem in duševnem razvoju, za oskrbo tuberkuloznih otrok, skrbel pa je tudi za vodenje vseh mestnih mladinskih ustanov, zlasti dnevnih zavetišč, si prizadeval za sodelovanje z vsemi javnimi in zasebnimi mladinskimi ustanovami in za varstvo vajencev.⁵⁸ Za čim uspešnejše izvajanje svojih nalog je bil mladinski oddelček v rednih stikih s t. i. pravovarstvenim oddelkom⁵⁹ in mestnim zdravstvenim uradom. Opisana pomoč je bila namenjena otrokom in mladostnikom mestne občine Maribor. V praksi so bili socialno ogroženi tudi otroci in mladostniki, katerih domovinska občina ni bila mariborska, a so se po spletu različnih okoliščin znašli na njenem območju. Otrokom, za katere so bile pristojne druge občine, so opisano oskrbo nudili toliko časa, dokler jih niso poslali v matično občino. Mestna občina Maribor je od njihovih matičnih, t. i. domovinskih občin zahtevala povračilo stroškov na podlagi ubožnega zakona, sprejetega 27. avgusta 1896.⁶⁰ Za čimprejšnjo vrnitev otroka v matično občino je bila pomembna komunikacija med občinami, ki pa je bila pogosto ovirana. To je bil splošni problem. V večini primerov pristojne službe za zaščito otrok niso mogle dobiti domovinskega lista otrokove matične občine. Potrebne so bile večmesečne urgence in dopisovanja. Matičnim občinam je dejansko vsaka socialno ogrožena oseba, ki se je nahajala v drugi občini, predstavljala finančno breme. Za tiste otroke, pri katerih pa ni bilo mogoče ugotoviti pristojne občine (npr. pri nezakonskih otrocih), so na občinskih ravneh predlagali, da se jim prizna pristojnost tiste občine, v kateri so se rodili. Na ta način bi se izognili pravnim zapletom.⁶¹

Kljub opisani podpori mestne občine socialno ogroženim otrokom pa občini ni uspelo povsem odpraviti beračenja otrok po ulicah. Mestni sosvet jih

Za blagor mater in otrok, str. 130).

⁵⁸ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 16, Pravilnik socialno-politične uprave mariborske mestne občine. Pravilnik je bil sprejet na seji mestnega občinskega sveta 5. maja 1925, med županovanjem Josipa Leskovarja.

⁵⁹ Pravovarstveni oddelček je skrbel za pravno zaščito nezakonskih mater, nudil revnim najemnikom pravne nasvete v stanovanjskih zadevah in pravno svetoval ženam, ki so bile v ločitvenem postopku, otrokom, ki so jih zapustili starši, skrbnikom in vajencem (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 16, Pravilnik socialno-politične uprave mariborske mestne občine). Pravilnik je bil sprejet na seji mestnega občinskega sveta 5. maja 1925, med županovanjem Josipa Leskovarja (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o 8. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 5. 5. 1925).

⁶⁰ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 21, Organizacija zaščite dece in mladine v Mariboru, 11. 5. 1926. Podaljševanje veljavnosti avstro-ogrske zakonodaje ob prehodu v novo državo je bilo splošna praksa. Socialna in zdravstvena služba v slovenskem delu jugoslovanske države se je v prvem obdobju po nastanku nove države razvijala in usmerjala po normah nekdanje avstro-ogrske zakonodaje, saj je bila ta tako močno zasidrana v svojem delovanju, da je po letu 1918 ni bilo mogoče čez noč podrediti socialno-zdravstvenim zakonom, ki so veljali v Srbiji (Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 38–39).

⁶¹ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 120, str. 130.

je na svoji seji sredi marca 1921 poimenoval "pouličarji"⁶² in ugotavljal, da je najuspešnejše sredstvo za zaščito socialno ogroženih otrok vzgoja v zavodih, ne pa razdeljevanje denarnih podpor.⁶³ Te so prejemale starši ali skrbniki mladoletnikov. Mestna občina je denimo v letu 1926 prispevala 47.121,25 din podpor za mladoletne.⁶⁴ V tem letu so izdatki socialnopolitične uprave predstavljali 12,28 odstotka skupnih rednih izdatkov.⁶⁵ Približno 4 odstotki od 12,28 odstotka so bili namenjeni podporam za mladoletne.⁶⁶ Materialna podpora je bila vsekakor dobrodošla pomoč za lajšanje stiske, a nezadostna, zlasti za družine z večjim številom otrok. Če pa k temu prištejemo še alkoholizem enega od staršev, celodnevno odsotnost staršev zaradi dela ali druge primere, ko so bili otroci prepuščeni sami sebi, lahko razumemo, da so postali "pouličarji". Mestni sosvet je videl rešitev v zavodni vzgoji omenjenih otrok, kjer bi potekal vzgojno-izobraževalni proces, ki bi omogočil otrokom varnost, izobrazbo in izučitev za poklic ter s tem samostojno življenje. Problem pa je bilo že omejeno pomanjkanje zavodske oskrbe v mariborski oblasti, kjer je na 15.000 prebivalcev prišla ena v zavodu oskrbovana sirota.⁶⁷ V ljubljanski oblasti je ena oskrbovana sirota prišla na 494 prebivalcev.⁶⁸ V Mariboru je bil sicer državni Dečji dom, v katerem so bili v letu 1926 le 2–3 otroci, za katere so bili pristojni v Mariboru.⁶⁹ Na podlagi dogovora med mestno občino in Ministrstvom za socialno politiko je namreč mestna občina imela določeno število brezplačnih mest za mestne otroke. Tako je imela na podlagi pogodbe z Ministrstvom za socialno politiko z dne 28. januarja 1927 pet brezplačnih mest za mestne otroke, če so odgovarjali sprejemnim pogojem zavoda, kar je pomenilo, da so bili starejši od 6 let in telesno ter duševno normalno razviti.⁷⁰ Mestni svetniki pa so bili kritični do takšne oskrbe, saj poslopje doma ni odgovarjalo "najprimitivnejšim higienskim zahtevam".⁷¹ Stavba doma je bila namreč v zelo slabem stanju, zlasti streha, in neprimerna za bivanje otrok. Zato je občinski svet sklenil, da

⁶² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 161, Zapisnik 31. seje mestnega sosveta v Mariboru dne 15. marca 1921.

⁶³ Prav tam.

⁶⁴ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 17, Poročilo socialno-politične uprave mariborske mestne občine za leto 1926.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 98.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o 3. zadnji seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 9. februarja 1926.

⁷⁰ Dobaja, *Za blagor mater in otrok*, str. 99. Sklepam, da je število kapacitet v domu za mestne otroke variralo glede na trenutne razmere in da omenjena pogodba iz leta 1927 ni edina. Žal na podlagi virov ne morem podati dokončnega odgovora (op. avtorice).

⁷¹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o 3. zadnji seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 9. februarja 1926.

predstavniki stavbnega urada mestne občine poslopje natančno pregledajo in ugotovijo pomanjkljivosti.⁷² Lastnica poslopja je bila mestna občina, država, tj. Ministrstvo za socialno politiko, pa je bila dolžna skrbeti zanj. Na podlagi Pravilnika o državnih dečjih domovih⁷³ je te ustanovljalo in vzdrževalo Ministrstvo za socialno politiko. Vlada pa je na svoji seji 17. novembra 1927 sprejela uredbo o prenosu poslov na oblastne samouprave,⁷⁴ s čimer so tudi socialni zavodi, kot je bil Dečji dom, prišli pod oblastno upravo. Prenos pristojnosti se je moral izvršiti med 1. decembrom 1927 in 31. marcem 1928, njihovo financiranje pa so morali urediti oblastni proračuni za leto 1928.⁷⁵ Tudi v novih razmerah je bil Dečji dom najemnik prostorov, katerih lastnica je bila mestna občina.⁷⁶

Mestna občina je v danem položaju ugotavljala nujnost ustanovitve mestnega mladinskega doma in sploh reorganizacije krajevne zaščite otrok, ki dejansko že dve leti ni poslovala.⁷⁷ O tem so obvestili oblastno zaščito otrok in mladine v Ljubljani in jo pozvali, da kot pristojna nadzorna oblast izvede potrebno reorganizacijo.⁷⁸ Konec marca 1926 so na podlagi "ankete", ki se je vršila v "mestni posvetovalnici",⁷⁹ sklenili, da se dotedanja krajevna zaščita otrok in mladine v Mariboru opusti, celotno organizacijo mladinskega skrbstva pa prevzame mariborska mestna občina po svojem socialnopolitičnem uradu, in sicer za celotni mariborski sodni okraj.⁸⁰ Mestni občinski svet je na svoji seji 11. maja 1926 izrazil dvom o uspešnosti omenjenega teritorialnega obsega, ki bi ga mariborska mestna občina pokrivala v skrbi za otroke in mladino.⁸¹ Izrazil je prepričanje, da je lahko uspešna in izvedljiva le organizacija mladinskega skrbstva, ki teritorialno meji le na območje mestne občine in pritegne k delu za

⁷² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 162, Zapisnik o 8. zadnji seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 5. 5. 1925.

⁷³ *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti*, št. 46, 21. 5. 1924, Pravilnik o državnih dečjih domovih.

⁷⁴ Dunja Dobaja, "Obnavljanje socialne in zdravstvene problematike na sejah mariborske oblastne skupščine v letih 1927–1929", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 81=Nv46, št. 1 (2010), str. 50.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Mariborski občinski svet se je zavedal velikega socialnega pomena Dečjega doma. V začetku leta 1930, torej že v obdobju banovine, je mestna občina nujno potrebovala prostore doma za povečanje ubožnice, a je bila pripravljena, glede na velik socialni pomen doma, podaljšati najemno pogodbo ("Mariborski občinski svet", *Mariborski Večernik jutra*, 28. 2. 1930, št. 49, str. 3).

⁷⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 21, Organizacija zaščite dece in mladine v Mariboru, 11. 5. 1926.

⁷⁸ Do razdelitve države na oblasti je bila, kot že rečeno, za Slovenijo pristojna oblastna zaščita otrok in mladine v Ljubljani (op. avtorice).

⁷⁹ V viru je zapis, da je do omenjene odločitve prišlo v mestni posvetovalnici v Mariboru ob prisotnosti merodajnih činiteljev. Sklepam, da je bila odločitev sprejeta na posvetu v prostorih mestnega občinskega sveta ob prisotnosti verjetno predstavnikov oblastne in krajevne zaščite ter mesta Maribor (op. avtorice).

⁸⁰ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 21, Organizacija zaščite dece in mladine v Mariboru, 11. 5. 1926.

⁸¹ Prav tam.

zaščito otrok in mladostnikov tudi širšo javnost.⁸² Za doseg zastavljene naloge je bila predvidena ustanovitev mestnega mladinskega sveta, na čelu katerega je član mestnega občinskega sveta. Člani mestnega mladinskega sveta pa so predstavniki, ki jih iz svoje srede izvoli mestni občinski svet, okrajni mladinski predstojniki,⁸³ mestni zdravnik, okrajni sodnik, predstavnik policijskega komisariata, predstavnik protituberkulozne lige, predstavnik zastopa zdravstvenega okraja,⁸⁴ predstavnik državnega Dečjega doma, predstavnik katoliškega društva in predstavnik učiteljstva. Po potrebi pa so lahko med člane povabili tudi druge osebe, ki so imele izkušnje na področju mladinskega skrbstva.⁸⁵ Delokrog mestnega mladinskega sveta je v prvi vrsti predvideval konstruktivno delo v smislu gmotne, vzgojne in moralne zaščite otrok in mladine. K skrbi za otroke in mladino naj bi pritegnil tudi širšo javnost, z materialno pomočjo in pozivi, da pristojnim oblastem prijavi primere socialno ogroženih otrok in mladostnikov.⁸⁶ Skupni cilj je namreč bil evidentirati otroke in mladostnike, ki so potrebovali pomoč in oskrbo, jim nuditi materialno in vzgojno oporo ter s tem postopoma zmanjšati število nepreskrbljenih mladoletnikov, od katerih so se mnogi, kot že rečeno, potikali po mariborskih ulicah in beračili. Tako si je mestni mladinski svet za svojo prvo nalogo zadal, da ugotovi število sirot na območju mariborske mestne občine.⁸⁷ Na seji 21. junija 1926 je sprejel sklep, da omenjeno evidenco izvedejo okrajni mladinski predstojniki.⁸⁸ Popis sirot je pokazal, da je mariborska mestna občina bila pristojna za 413 sirot, od tega 160 brez očeta, 32 brez matere, 35 brez obeh staršev, 86 nezakonskih otrok in 100 zapuščenih otrok, katerih starši so bili sicer še živi, a so bili bodisi materialno in moralno na socialnem dnu bodisi sta bila starša ločena, otroci pa prepušče-

⁸² Prav tam.

⁸³ Okrajne mladinske predstojnike je določil mestni občinski svet na predlog mestnega mladinskega sveta – za vsak mestni okraj po enega. Funkcija je bila častna. Na ta položaj so imenovali nesebične, požrtvovalne osebe, po poklicu učitelje in učiteljice, ki so imele čut in znanje s področja otroške in mladostniške psihologije. Bili so neposredna vez med otroki in socialno-političnim oddelkom (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 21, Organizacija zaščite dece in mladine v Mariboru, 11. 5. 1926, in Vojko Jagodic, "Osnove sodobne zaščite otrok v Sloveniji", *Kronika slovenskih mest* 3, št. 3 (1936), str. 185 (dalje: Jagodic, "Osnove sodobne zaščite otrok").

⁸⁴ Izvršni organ zdravstvenega okrožja (Mario Kocijančič, "Zakonodaja javnega zdravstva na Slovenskem od F. Lipiča do I. Pirca (1814–1940)", v: *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc (1891–1967)*, ur. Zvonka Zupanič Slavec (Ljubljana, 2005), str. 35).

⁸⁵ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 21, Organizacija zaščite dece in mladine v Mariboru, 11. 5. 1926.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 17, Poročilo socialno-politične uprave mariborske mestne občine za leto 1926.

⁸⁸ Prav tam.

ni ulici.⁸⁹ 260 sirot ni sodilo v pristojnost mestne občine.⁹⁰ Mestni mladinski svet se je zavzel tudi za to skupino mladoletnih in poskušal zagotoviti potrebna sredstva. Veliki župan ljubljanske oblasti je prispeval iz sredstev, ki jih je prejemal od Ministrstva za socialno politiko, in sicer za obdobje od 1. julija 1926 do 31. decembra 1926. Mestnemu mladinskemu svetu so bila sredstva zagotovljena tudi naprej, če domovinske občine ne bi mogle prispevati zakonsko določenih obveznosti za svoje mladoletne. Od podeželskih občin je bilo namreč težko izterjati finančne obveznosti. Mestna občina je kot razlog navedla pomanjkanje sredstev in splošen neinteres za svoje mladoletne, ki so bili potrebni pomoči v drugih občinah.⁹¹ Obstajala pa je tudi skupina mladoletnikov, za katero ni bilo mogoče ugotoviti, kdo je zanj pristojen. Tudi zanje so bila mladinskemu svetu zagotovljena sredstva. Tako je denimo v letu 1929 oblastni odbor mestni občini v ta namen naklonil 5.000,00 din.⁹²

Mestni mladinski svet je vseskozi poudarjal problem pomanjkanja zavodne oskrbe v mariborski oblasti, zlasti popravnih domov (v viru poboljševalnic)⁹³ pa tudi zavodov za otroke s posebnimi potrebami in zdravstvenih ustanov za tuberkulozne otroke. V Topolšici je bilo na voljo le 5 mest za otroke s t. i. zaprto tuberkulozo, čeprav so bile potrebe veliko večje. V letu 1926 je protituberkulozna liga v Mariboru evidentirala 33 nujnih primerov otrok z zaprto tuberkulozo, ko je bila bolezen torej še v latentni fazi. Šolski zdravnik je poročal, da je bilo v Mariboru tudi 100 primerov otrok s t. i. odprto tuberkulozo, torej že aktivno obliko te bolezni.⁹⁴ Glavni razlog za tuberkulozo (in druge socialne bolezni) pri otrocih so bile neprimerne stanovanjske razmere: "Starši sami so bolni, v nekaterih slučajih celo tuberkulozni, a vendar živijo in spijo v istem prostoru z otroci /.../"⁹⁵

Mestni mladinski svet je v okviru danih razmer poskušal lajšati stisko otrok. Eden od načinov so bile počitniške kolonije. Tako je na eni od svojih sej obravnaval pošiljanje revnih otrok v počitniško kolonijo na morju.⁹⁶ Na podlagi njegovega sklepa so vodstva šol določila, kateri otroci revnih staršev potrebujejo zdravljenje na morju. Pogoj za odhod v kolonijo sta bili zdravniško spričevalo, ki je potrjevalo nujnost zdravljenja, in pozitivno mnenje t. i. komiteja, ki je bil ustanovljen na podlagi sklepa mestnega mladinskega sveta in v sporazumu s

⁸⁹ Prav tam.

⁹⁰ Prav tam.

⁹¹ Prav tam.

⁹² "Zdravstveno stanje šolskih otrok v Mariboru", *Mariborski Večernik Jutra*, 23. 3. 1929, št. 68, str. 2,

⁹³ Prav tam.

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ PAM, SI_PAM/0791, fond OŠ Franceta Prešerna Maribor, t. e. 64, a. e. 2/31, Zdravniški pregled otrok za počitniško kolonijo na morju, 19. 4. 1927.

Klimatsko-zdravstveni počitniški dom kraljice Marije na Pohorju (Ivo Pirc, *Zdravje v Sloveniji II. Zdravstvene prilike in delo bigijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936: spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana, 1938), str. 383)

slovenskim ženskim društvom ter društvom Rdečega križa.⁹⁷ Osrednja kolonija za revne otroke mestne občine Maribor je bila na Pohorju. Mariborsko žensko društvo je na Pohorju kupilo zemljišče z namenom postavitve klimatskega zdravilišča. V sodelovanju z Mariborskim društvom za zdravstveno zaščito otrok in mladine je bil pri Sv. Martinu na Pohorju zgrajen klimatsko-zdravstveni počitniški dom kraljice Marije s kapaciteto do 90 otrok.⁹⁸ Mestni zdravniki so poročali o pozitivnih zdravstvenih rezultatih otrok, ki so obiskali kolonijo na Pohorju.⁹⁹ Skupno delo mestne občine in dveh dobrodelnih društev je denimo v letu 1929 omogočilo počitniške kolonije na morju, Pohorju in podeželju okrog 240 otrokom.¹⁰⁰

Pomembna pridobitev mladinskega skrbstva mestne občine Maribor je bil mestni mladinski dom v I. okraju (staro mesto), ki ga je župan Juvan slovesno odprl 6. oktobra 1929.¹⁰¹ Mladinski dom je bil sestavljen iz dveh oddelkov, iz

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Ivo Pirc, *Zdravje v Sloveniji II. Zdravstvene prilike in delo bigijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936: spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana, 1938), str. 383, in "Počitniške kolonije za mestne otroke", *Mariborski Večernik Jutra*, 5. 6. 1929, št. 125, str. 2.

⁹⁹ "Zdravstveno stanje šolskih otrok v Mariboru", *Mariborski Večernik Jutra*, 23. 3. 1929, št. 68, str. 2.

¹⁰⁰ "Počitniške kolonije za mestne otroke", *Mariborski Večernik Jutra*, 5. 6. 1929, št. 125, str. 2.

¹⁰¹ Hazemali et al., "Med priložnostmi in pomanjkanjem", str. 173.

oddelka dnevnih zavetišč in oddelka dečje postaje.¹⁰² Mladinski dom je vodil t. i. kuratorij pod nadzorstvom mestnega sveta. Dnevno zavetišče je bilo oblika otroškega dnevnega varstva za revne šoloobvezne otroke med službeno odsotnostjo staršev ali skrbnikov. Predpogoj za sprejem je bila pozitivno rešena prošnja. O sprejemu je uprava zavoda obvestila tudi vodstvo šole, ki jo je otrok ali mladostnik obiskoval.¹⁰³ Obisk zavetišča je bil obvezen, vsak izostanek so morali starši ali skrbniki utemeljiti z opravičilom. Zaradi konstantnega neprimernega vedenja, ki je mejilo na kaznivo dejanje, je bil učenec lahko tudi izključen. V dnevnem zavetišču so torej morali uporabniki upoštevati hišni red:

Deca se mora po končanem šolskem pouku takoj podati v zavod. Ob prihodu si osnaži pred vrati obuvalo, vljudno pozdravi v sobi navzoče osebe ter se poda na svoje mesto. Ob lepem vremenu ostanejo gojenci do kosila na prostem, kjer se zaposlijo z različnimi igrami. Obed za manjšo deco se vrši ob ½ 13. uri, za večjo ob 13 ½ uri. Učni čas je za malo deco od 14. do 16. ure, za večjo deco pa od 14. do 16. 30, ki se po potrebi lahko podaljša.¹⁰⁴

Dnevno zavetišče je bilo v določenih pogledih podobno današnjemu podaljšanemu bivanju v šoli. Učenci so v zavetišču napisali domače naloge in nato imeli čas za druženje ter interesne dejavnosti (ročna dela za deklice, rezbarstvo, lahka mizarska dela za dečke). Velik poudarek je bil tudi na gibanju na prostem.

Pod oddelek dnevnih zavetišč so sodila tudi vsa eventuelno v prihodnosti ustanovljena dnevna zavetišča v drugih mestnih okrajih. Potreba po tem se je hitro pokazala. Mestno dnevno zavetišče je bilo premajhno glede na potrebe. Spomladi leta 1928 je bilo v njem 79 otrok, kar 72 otrok pa je moralo odkloniti, kljub utemeljenim prošnjam.¹⁰⁵ Oddelek dnevnih zavetišč je ugotavljal nujnost ustanovitve dnevnega zavetišča tudi v V. mestnem okraju (Magdalensko predmestje). Obstoječe dnevno zavetišče v I. mestnem okraju je bilo namreč za prebivalce Magdalenskega predmestja preveč oddaljeno. Spomladi 1928 je bilo zato v dnevnem zavetišču v I. okraju le 5 otrok iz Magdalenskega predmestja, čeprav so

¹⁰² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 23, Pravilnik kuratorija mestnega mladinskega doma/dnevnih zavetišč in dečje postaje v Mariboru. Na zahtevo prosvetnega ministrstva je bilo treba v letu 1936 prilagoditi pravilnik mestnega mladinskega doma "Občemu pravilniku o ustanavljanju, urejanju in delovanju zavetišč in drugih ustanov za zaščito dece in vzgojo mladine". Mestni svet je prilagoditve sprejel in sprejel omenjeni pravilnik mestnega mladinskega doma (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 166, Zapisnik o 7. seji mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 28. 5. 1936). V besedilu upoštevam pravilnik, usklajen z občim pravilnikom (op. avtorice).

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 163, Zapisnik o 4. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 19. 4. 1928.

bile tam največje potrebe za dnevno varstvo otrok, saj je bilo to delavsko predmestje.¹⁰⁶ Iz IV. mestnega okraja (Koroško predmestje) je bilo spomladi 1928 za dnevno zavetišče kar 85 prosilcev, izmed katerih so jih sprejeli 50, zavrnil pa 35.¹⁰⁷

Mestni občinski svet je potrdil nujnost ustanovitve dnevnega zavetišča tudi v V. mestnem okraju.¹⁰⁸ Iz zapisnikov mestnega občinskega sveta je razvidno, da v letu 1931 še vedno niso našli primernih prostorov.¹⁰⁹ V letu 1935 je mestni svet mariborske mestne občine najel posojilo pri Pokojninskem zavodu tudi za gradnjo zavetišča v Magdalenskem predmestju.¹¹⁰ Do končne realizacije omejenega načrta je očitno prišlo šele leta 1936. Jeseni 1936 je bilo predvideno odprtje novega dnevnega zavetišča za Magdalensko predmestje s kapacitetami do 100 otrok.¹¹¹ Dolga pot do realizacije je bila prostorske in predvsem finančne narave. Gospodarska kriza je v veliki meri upočasnila uresničevanje takšnih socialnih nalog, čeprav so bile prav med krizo še kako pomembne.

Drugi oddelek mladinskega doma je bila dečja postaja, ki je imela prehodnega značaj, kar pomeni, da so bili v njej začasno nastanjeni otroci zaradi bolezni ali smrti v družini, zaradi daljše odsotnosti staršev ali pa zato, ker so bili sirote in zapuščeni. V postaji so ostali, dokler ni bilo rešeno vprašanje njihove nadaljnje oskrbe; bodisi so se vrnili k matični družini, bodisi so ostali v zavodu in ga po končanem obveznem šolanju zapustili, bodisi so bili poslani k rejniškim družinam. V dečji postaji so imeli vso oskrbo – hrano, oblačila, šolske potrebščine in zdravniško pomoč.¹¹² Leta 1926 je bilo v postaji oskrbovanih 11 otrok (6 dečkov in 5 deklic), stroški za njihovo oskrbo so znašali 13.580,00 din.¹¹³

¹⁰⁶ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 163, Zapisnik o nadaljevanju 3. redne seje mestnega občinskega sveta mariborskega dne 30. 3. 1928. V zapisniku mestnega občinskega sveta z dne 19. aprila 1928 je naveden podatek, da je bilo iz Magdalenskega predmestja le 21 prosilcev za dnevno zavetišče v I. mestnem okraju (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 163, Zapisnik o 4. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 19. 4. 1928).

¹⁰⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 163, Zapisnik o 4. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 19. aprila 1928.

¹⁰⁸ Prav tam. Mestna občina je ustanavljala in vzdrževala dnevna zavetišča in dečje postaje za otroke, ki so sodili pod socialno skrbstvo (PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 22–25, Pravilnik o poslovanju mestnega mladinskega doma/dnevnih zavetišč in dečje postaje v Mariboru).

¹⁰⁹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik o 2. redni javni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 23. 4. 1931.

¹¹⁰ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 165, Zapisnik o 3. javni seji mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 21. 6. 1935. Mariborski mestni načelnik dr. Franjo Lipold je na seji poudaril težave pri najetu posojila. Posojilo so dobili le pri Pokojninskem zavodu v Ljubljani za dobo 25 let. Več o mandatu mariborskega mestnega načelnika dr. Franja Lipolda in njegovem udejstvovanju na področju mestne socialne politike: Nina Gostenčnik, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih 1931 do 1935", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 989–1018 (dalje: Gostenčnik, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih 1931 do 1935").

¹¹¹ Jagodic, "Osnove sodobne zaščite otrok", str. 185.

¹¹² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 22–25, Pravilnik o poslovanju mestnega mladinskega doma/dnevnih zavetišč in dečje postaje v Mariboru.

¹¹³ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 17, Poročilo socialno-politične uprave

Gojenci so morali upoštevati dnevno rutino, ki se je začela z vstajanjem ob 6. uri zjutraj, med počitnicami pa uro kasneje.¹¹⁴ Sledili so skrb za osebno higieno, jutranja molitev, pregled oblačil, obutve in šolskih potrebščin ter odhod v šolo. Po koncu pouka so se morali otroci vrniti v zavod, sledili so kosilo, popoldansko učenje in prosti čas (petje, družabne igre, branje, telovadba itd.). Proti večeru so si otroci pripravili oblačila in šolske potrebščine za naslednji dan. Ob šole prostih dnevih so bili gojenci zaposleni s hišnimi, vrtnimi in ročnimi deli ter pripravo na šolo. Prosti trenutki so bili namenjeni igri, sprehodom in drugim pristočnim dejavnostim ter, ob predhodni najavi vodstvu, obisku svojcev.¹¹⁵ V oči zbode cenzura vodstva ustanove glede vsebine prejetih in poslanih pisem. Upravitelj je namreč vsako prejeto pismo prebral in ga po svoji oceni izročil otroku ali zadržal. Enak postopek je bil pri pismih, ki so jih napisali gojenci zavoda.¹¹⁶ Z današnje perspektive gre za nerazumljiv nadzor, ki je obvladoval vse vidike gojenčevega bivanja v zavodu. Gledano s tedanjimi očmi, pa je bil to sestavni, utečen del takratnih institucionalnih pravilnikov, ki naj bi prispeval k pozitivno naravnani vzgoji mladoletnikov: "Gojenci in gojenke oddelka dečje postaje morajo vse upravno, nadzorstveno in drugo v zavodu zaposleno osebje spoštljivo pozdravljati in se mu brezpogojno pokoravati."¹¹⁷

Gospodarska kriza in mladinsko skrbstvo

Mladinsko skrbstvo mestne občine je delovalo po do sedaj opisanih smernicah in v organizaciji ni prišlo do sprememb. Se je pa mladinsko skrbstvo soočilo z novo socialno situacijo, ki jo je povzročila gospodarska kriza. Poglavlje se zato osredotoča na ukrepe mestne občine za lajšanje socialnih stisk, s poudarkom na skrbi za mladoletne. Socialne razmere v mestni občini Maribor v obdobju gospodarske krize so bile že predmet drugih razprav, zato je poglavje pregledne narave.

Ob izbruhu svetovne gospodarske krize je Maribor živel v njeni senci, a so se njene posledice kmalu odražale v vsakdanjem življenju prebivalcev mesta. V začetku krize je mestno občino vodil Alojzij Juvan, leta 1931 je vodenje prevzel

mariborske mestne občine za leto 1926. Za leto 1926 v virih nisem zasledila, s kolikšnim proračunom je razpolagal mladinski dom v okviru proračuna ali izdatkov socialno-politične uprave, zato ne morem podati odstotnega deleža stroškov dečje postaje v okviru vseh izdatkov mladinskega doma, ampak le številčni podatek, ki sem ga zasledila v viru (op. avtorice).

¹¹⁴ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139, a. e. 22–25, Pravilnik o poslovanju mestnega mladinskega doma/dnevnihih zavetišč in dečje postaje v Mariboru.

¹¹⁵ Prav tam.

¹¹⁶ Prav tam.

¹¹⁷ Prav tam.

Franjo Lipold, in sicer vse do leta 1935.¹¹⁸ Gospodarska kriza je nastopila v vsej svoji razsežnosti prav med županovanjem Franja Lipolda. Če je bilo v obdobju njegovega predhodnika še mogoče načrtovati izboljšave v mestu (npr. gradnjo stanovanj, zgraditev kopališča na Mariborskem otoku), potem takšne investicije niso bile več mogoče. Mestni proračun je bil lahko omejen le na najnujnejše investicije, zato je moral Lipold ustaviti že v obdobju svojega predhodnika zastavljene projekte.¹¹⁹

Skrb mestne občine je bila povsem usmerjena v lajšanje socialne stiske in v okviru tega skrb za mladoletne. V prvi vrsti je bilo treba zagotoviti zadostno prehrano in v ta namen je mestna občina poskrbela za nemoteno delovanje obstoječih šolskih kuhinj in načrtovala odprtje novih. Mestna šolska kuhinja, ki je skrbela za prehrano otrok dnevnega zavetišča, je s 1. januarjem 1930 prehranjevala 125 otrok.¹²⁰ V dečji postaji pa je imelo 25 sirot popolno oskrbo.¹²¹ Zdravstveni dom v Mariboru je imel namen po osnovnih in srednjih šolah organizirati kuhinje, v katerih bi okoli 30 najrevnejših učencev ob 10. uri dopoldan prejelo porcijo mleka.¹²² Sredstva, ki jih je imel zdravstveni dom na voljo, pa ne bi pokrila vseh šolskih zavodov, zato je apeliral na občino, da akcijo finančno podpre in s tem omogoči šolske kuhinje na vseh šolskih zavodih v Mariboru. Poleg šolskih kuhinj je za prehrano socialno ogroženih šoloobveznih otrok in njihovih družin skrbela tudi Ljudska kuhinja.¹²³ Ta možnost prehranjevanja je bila toliko bolj pomembna, ker se je med gospodarsko krizo še povečalo število oseb, ki so bile deložirane¹²⁴ zaradi nezmožnosti plačevanja najemnin. V Mariboru je za nižje sloje konstantno primanjkovalo stanovanj. Mariborska mestna občina je problemu posvečala precejšnjo pozornost, saj je dnevno dobivala prošnje socialno ogroženih občanov za pomoč. Župan Alojzij Juvan se je problema lotil takoj ob nastopu mandata

¹¹⁸ Darko Friš in Nina Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 183 (dalje: Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)". Leta 1931 so v Dravski banovini oblast prevzeli liberalci. Posledica političnih sprememb je bila vidna tudi v vodenju mariborske mestne občine. Ban Drago Marušič je 30. novembra 1931 razrešil Alojzija Juvana, novi župan je postal liberalec Franjo Lipold (Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)").

¹¹⁹ Prav tam, str. 184; Gostenčnik, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih 1931 do 1935".

¹²⁰ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, aš 164, Zapisnik 1. redne seje mestnega občinskega sveta mariborskega z dne 27. 2. 1930.

¹²¹ Prav tam.

¹²² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, Aš 164, Zapisnik o 2. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 23. 4. 1931.

¹²³ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, Aš 164, Zapisnik 1. redne seje mestnega občinskega sveta mariborskega z dne 27. 2. 1930.

¹²⁴ Deložiranci so si pogosto našli zasilno bivališče pod oboki mostu ali kar na glavnem trgu pred mestno hišo. Med njimi so bile družine z otroki. V dnevnem časopisu beremo različne žalostne zgodbe: "Drugi nesrečnež je Štefan Lepenik, delavec v neki usnjarni. Oče 4 otrok je moral iz stanovanja na Koroški cesti št. 43. Skromno pohištvo je naložil na voz in ga prepeljal na Rotovski trg /.../" (Fr. L., "Stanovanjske krize še ni konec", *Mariborski Večernik jutra*, 20. 6. 1929, št. 138, str. 2).

in ga uspešno reševal.¹²⁵ Pomanjkanje manjših, cenovno ugodnejših stanovanj je bilo med gospodarsko krizo toliko bolj občutno, ker je v mestni občini prebivalo veliko število brezposelnih in revnejših slojev, ki zaradi nizkih dohodkov niso zmogli plačevati višjih najemnin.¹²⁶ Mestna občina med krizo ni imela sredstev za gradnjo stanovanj, njen proračun pa v tistem trenutku ni predvidel takšnih stroškov.¹²⁷ Gradnja novih stanovanj je bila torej za mestno občino prevelik finančni zalogaj, saj je glavnino svojih finančnih rezerv usmerila v socialne transferje. Zato je upravni odbor mestne občine med županovanjem Franja Lipolda sklenil dogovor z mariborskimi gradbenimi podjetji Jelenc & Šlajmer, Rudolf Kiffmann in Ubald Nassimbeni o gradnji 32 zasilnih stanovanj v Metelkovi ulici, in sicer na njihove stroške, mestni občini so zaračunali le normalne konkurenčne cene. Mestna občina je vračala stroške v mesečnih obrokih po 30.000,00 din.¹²⁸ Gradnja stanovanj je bila dolgoročna rešitev, deložiranci pa so potrebovali takojšnje rešitve. Po podatkih mestne občine je bilo v začetku avgusta 1933 na okrajnem sodišču zavedenih okrog 200 odpovedi stanovanja.¹²⁹ Nekaterim je mestna občina preskrbela zasilno bivališče v barakah in vagonih v Dajnkovih ulici. Med prebivalci vagonov in barak so bili seveda tudi otroci. Po poročilih šolskih upraviteljstev II. dekliške in III. deške narodne šole, ki sta obsegali šolski okoliš mesta Maribor na desnem bregu Drave, je bilo še konec oktobra 1936 v vagonih in barakah nastanjenih 53 družin s 145 otroki.¹³⁰ Starši so bili predvsem deložirani brezposelni delavci ter vdove in nezakonske matere z nestalnim in skromnim zaslužkom.¹³¹ Življenjske razmere v vagonih in barakah so bile neprimerne za otroke:

Ta ljudi nevredna bivališča, polna razpok in špranj, skozi katere silita mraz in vlaga od vseh strani v nje, kjer ni često najenostavnejšega pohištva, razen kupa slame, pokrite s cunjami, so pravo leglo najrazličnejših bolezni in nevarno ogrožajo zdravje stanovalcev, zlasti pa slabohranjene in zato malo odporne dece. V teh tesnih, zaduhlih prostorih se deca tlači z odraslimi, ki ne izbirajo često svojih besed, niti niso previdni v svojih dejanjih, tako da deca vidi in sliši marsikaj, kar zastruplja nedolžno otroško dušo.¹³²

¹²⁵ Več o tem v Hazemali et al., "Med priložnostmi in pomanjkanjem", str. 169.

¹²⁶ Stanovanjska problematika mestne občine ni osrednja tema prispevka, zato nanjo le opozorim v kontekstu socialne ogroženosti družin z otroki (op. avtorice). Več o stanovanjski problematiki v Friš, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja", str. 144–145.

¹²⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik izredne seje mestnega občinskega sveta, ki se je vršila dne 7. 9. 1933.

¹²⁸ Prav tam.

¹²⁹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik 5. javne seje mestnega občinskega sveta z dne 4. 8. 1933.

¹³⁰ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 430, a. e. 15250, Ogrožena vzgoja otrok vagonarjev in barakarjev v Dajnkovih ulici v Mariboru, 28. 10. 1936.

¹³¹ Prav tam.

¹³² Prav tam.

Maribor

Na obisku pri bivših barakarjih

SAMO ENO ŽELJO ŠE IMAJO: DELO IN ZASLUŽEK ZA VSAKDANJI KRUH.

Pot me je vodila mimo novih stanovanjskih hiš, ki jih je mestna občina zgradila za barakarje. Štiri lepe hiše, v katerih je 80 precej velikih sob s štedilnikom, daje streho 80 bivšim barakarjem, ki imajo skupno 315 družinskih članov. Bivši barakarji se kar ne morejo navaditi na udobnosti, ki jih imajo v novih občinskih hišah. V barakah smrdljive luknje — tam lepe sončne sobe, polne zraka in zdravja. V barakah tema ali borna lesčerba, v novih hišah električna razsvetljava. Tudi vodovod imajo; kleti in podstrešje ima vsaka stranka in angleška stranišča jim je zgradila mestna občina. Vsak stanovalec plača občini 100 dinarjev, če pa tega ne zmore, mu priskoči na pomoč socialno-politični urad bodisi z zaposlitvijo bodisi z denarno podporo.

Bivši barakarji se počutijo v novih stanovanjih kakor prerajeni. Vrnili se jim je veselje do življenja, dela in do — poštenja. Dve stanovanji sta še prosti. Namenjeni sta za primer hitre deložacije onim, ki jih ta zadene.

V razgovoru z bivšimi barakarji sem spoznal velično socialnih akcij, saj so bili ti bedniki ob 12. uri potegnjeni iz socialnega blata današnjih dni. Skoraj otroško se veselijo nekdanji barakarji lepih stanovanj, velikih oken, dobrih štedilnikov, vsega, kar so dobili od mestne občine. Samo eno željo še imajo: delo in zaslužek za vsakdanji kruh. -ig.

Mestna občina Maribor je zgradila nove stanovanjske hiše za prebivalce barakarskih naselij ("Na obisku pri bivših barakarjih", *Mariborski Večernik jutra*, 5. 1. 1939, št. 4, str. 4)

Opisane razmere so otrokom onemogočale normalen telesni in duševni razvoj ter napredek v šoli. Mestni šolski nadzornik je zato pozval sresko načelstvo, naj posreduje pri merodajnih činiteljih, da se vsaj družinam z večjim številom otrok pred zimo zagotovijo skromna stanovanja.¹³³ Sresko načelstvo je zato apeliralo na mestno poglavarstvo v Mariboru za konkretnije rešitve — preskrbeti družinam dostojna stanovanja.¹³⁴

Komunikacija na relaciji sresko načelstvo—mestna občina je torej obstajala, prav tako zavedanje o nujnosti reševanja problema. Dogovori glede gradnje novih stanovanj pa so bili dolgoročno reševanje problema, ki je obstajal že pred gospodarsko krizo. Socialno ogrožene družine z otroki in seveda ostali pa so potrebovali konkretno, vsakodnevno pomoč, kar jim je mestna občina poskušala uresničiti z ustanovitvijo Pomožne akcije za siromašne sloje mesta Maribor v obdobju izrednih gospodarskih razmer.¹³⁵ Mariborska mestna občina je namreč jeseni 1931 na sestanku predstavnikov dobrodelnih društev

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 430, a. e. 15250, Mestnemu poglavarstvu v Mariboru, 30. 10. 1936.

¹³⁵ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik o 5. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 10. 11. 1932.

in mestnih ustanov ustanovila zimsko pomoč pod omenjenim imenom.¹³⁶ Jeseni 1932 pa je sprejela pravilnik Pomožne akcije ter oblikovala širši in ožji odbor.¹³⁷ Pomožna akcija se je pri zbiranju prostovoljnih prispevkov obračala neposredno na meščane in podjetja. Svoj prispevek k Pomožni akciji je seveda dala tudi sama mestna občina. V delokrog Pomožne akcije je sodilo zbiranje in razdeljevanje podpor v blagu in denarju, pri čemer je bila pomoč predvsem v obliki hrane, oblačil, kurjave in v nujnih primerih plačila najemnine. Predpostavljamo za obseg zbiranja pomoči pa je bilo ugotoviti število socialno ogroženih družin in posameznikov. Da je bila pomoč enakomerno razporejena med vse pomoči potrebne in ni prihajalo do zlorab, je Pomožna akcija izvajala nadzor nad prejemniki pomoči.¹³⁸ Analiza polmesečnega dela Pomožne akcije je pokazala, da so potrebe velike. Mestni načelnik Franjo Lipold je v intervjuju za *Mariborski Večernik Jutra* izjavil, da je Maribor v veliki meri mesto revežev.¹³⁹ Iz sredstev Pomožne akcije so v polmesečnem obdobju v vseh treh osrednjih kuhinjah (mestna Ljudska kuhinja, javna kuhinja, mestna ogrevalnica)¹⁴⁰ razdelili 19.200 porcij hrane, 319 družin pa je dobilo pomoč v obliki kurjave, moke in drugih potrebščin.¹⁴¹

Pomožna akcija je po eni strani pokazala solidarnost in sočutje do pomoči potrebnih, po drugi strani pa nezavedanje stiske nekaterih in nepripravljenost sodelovanja v taki širši akciji: "Je pa v Mariboru še na tisoče takih, ki bi mogli našo akcijo podpreti, ki se pa še dosedaj te svoje moralne obveze niso spomnili."¹⁴² Število upravičencev do pomoči iz sredstev Pomožne akcije pa je naraščalo. V letu 1932/33 je pomoč denimo prejelo 1.036 družin s povprečno 3 družinskimi člani, skupno 3.108 oseb.¹⁴³ V letu 1934/35 je bilo podpor iz sredstev Pomožne akcije deležnih že 1266 družin s povprečno 3 družinskimi člani, tako da je bilo skupno 3.798 podpirancev.¹⁴⁴

¹³⁶ Hazemali et al., "Med priložnostmi in pomanjkanjem", str. 170.

¹³⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik o 5. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 10. 11. 1932.

¹³⁸ Prav tam. Največ prosilcev pomoči iz sredstev Pomožne akcije, to je 491, je bilo v V. okraju, kar priča o njegovem izrazito delavskem značaju. Sledili so mu IV. okraj s 232 upravičenci pomoči, I. s 164, II. s 124 in III. okraj s 114 upravičenci pomoči (R. Golouh, "Meščani, pomagajte – beda je velika!", *Mariborski Večernik Jutra*, 19. 1. 1932, št. 14, str. 2).

¹³⁹ "Malo novoletnega razgovora z g. mestnim županom o vprašanjih, ki zanimajo vsakega Mariborčana", *Mariborski Večernik Jutra*, 2. 1. 1932, št. 1, str. 2.

¹⁴⁰ Prostor za socialno ogrožene, kjer so se lahko pogreli in dobili topel obrok (op. avtorice).

¹⁴¹ R. Golouh, "Meščani, pomagajte – beda je velika!", *Mariborski Večernik Jutra*, 19. 1. 1932, št. 14, str. 2.

¹⁴² "Malo novoletnega razgovora z g. mestnim županom o vprašanjih, ki zanimajo vsakega Mariborčana", *Mariborski Večernik Jutra*, 2. 1. 1932, št. 1, str. 2.

¹⁴³ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisnik 5. javne seje mestnega občinskega sveta z dne 4. 8. 1933.

¹⁴⁴ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 165, Zapisnik seje širšega odbora Pomožne akcije za siromašne sloje mesta Maribor, ki se je vršila dne 4. 12. 1935.

Pomožna akcija, ki je v obdobju gospodarske krize v veliki meri lajšala stisko socialno ogroženih družin in posameznikov, je ostala socialna opora tudi v obdobju ugodnejših gospodarskih razmer, poleg seveda rednega proračuna socialnega skrbstva mestne občine, v okvir katerega je sodilo tudi mladinsko skrbstvo. Pomožna akcija je bila namreč sprva mišljena le kot prehodna akcija čez zimo 1931/32, najdlje pa do 1. maja 1932, a se je zaradi naraščajoče gospodarske krize podaljševala iz leta v leto. V prvih letih delovanja so bili dohodki Pomožne akcije primerljivi z izdatki. Nato se je ravnoesje porušilo, saj dohodki niso več krili izdatkov. V letu 1934/35 so dohodki denimo znašali 599.264 din, izdatki pa kar 806.258 din.¹⁴⁵ V danem položaju je socialnopolitični oddelek mestnega poglavarstva predlagal uvedbo "socialne davščine", da se zagotovi trajni dohodek za kritje izdatkov.¹⁴⁶ Ob razpravi o proračunu mestnega socialnega skrbstva za leto 1936/37 so razpravljavci ponovno ugotavljali, da so postali izdatki Pomožne akcije trajni in ne morejo biti odvisni le od naključno nabranih prispevkov in omejeni zgolj na zimski čas.¹⁴⁷ Z uvedbo t. i. socialnega davka pa bi "prenehalo vsako dosedanje neprijetno beračenje za pomožno akcijo".¹⁴⁸ Mestna občina je s proračunom za leto 1938/39 uvedla socialni davek, tj. 10-odstotno doklado na neposredne davke (npr. zemljarijno, zgradarino, rentnino, uslužbenski davek), in opustila zbiranje prispevkov na prostovoljni bazi.¹⁴⁹ Odločitev o uvedbi socialnega davka je imela osnovo v velikem številu brezposelnih, ki jih mestna občina ni mogla zaposliti s finančnimi sredstvi, ki jih je imela na voljo v proračunu.¹⁵⁰ Iz sredstev, zbranih s socialnim davkom, so denimo pozimi 1939 zaposlitev nudili predvsem brezposelnim družinskim očetom. Ostala sredstva pa so porabili za nakup življenjskih potrebščin brezposelnim in brezplačen obrok v mestni ljudski kuhinji, kjer so dnevno razdelili okrog 300 porcij hrane.¹⁵¹

Z uvedbo socialnega davka so se prispevki za socialno ogrožene prebivalce mestne občine bolj enakomerno razporedili glede na premoženje posameznika. Prispevati so morali torej tudi tisti, ki so se do tedaj temu izognili, kljub ugodnemu materialnemu položaju.

¹⁴⁵ Prav tam.

¹⁴⁶ Prav tam.

¹⁴⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 165, Zapisnik o 7. javni seji mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 17. 10. 1935 v mestni posvetovalnici.

¹⁴⁸ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 166, Zapisnik o 4. seji mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 10. 3. 1936.

¹⁴⁹ PAM, SI_PAM/5000, fond Mestna občina Maribor, t. e. 480, a. e. 16051, Mestno poglavarstvo Maribor, 23. 10. 1940, ter Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine", str. 189.

¹⁵⁰ Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine", str. 189.

¹⁵¹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 480, a. e. 16051, Mestno poglavarstvo Maribor, 23. 10. 1940.

Pri sprejemanju odločitve o socialnem davku v mestnem svetu so imeli nekateri mestni svetniki pomisleke in so opozorili tudi na negativne posledice. Z ukinitvijo prostovoljnih prispevkov za zimsko pomoč in uvedbo 10-odstotne doklade na neposredne davke naj bi povišanje občutila predvsem industrijska podjetja. Dejansko pa naj bi bili obremenjeni "mali ljudje", zlasti obrtniki, ki so že tako težko shajali. Hkrati naj bi bila obremenjena hišna posest. Posledica zvišanja omenjene doklade bi bila, po izjavah kritikov, zvišanje najemnin.¹⁵² Uvedba socialnega davka je namreč k plačevanju obvezala vsa industrijska podjetja, obrtnike, trgovce in hišne posestnike. Zlasti slednji so finančno breme prenesli na najemnike.¹⁵³

Ne glede na negativne kritike je podpredsednik mestne občine Franjo Žebot v proračunski razpravi vztrajal pri upravičenosti socialnega davka: "Za brezposelne in reveže smo dolžni nekaj storiti."¹⁵⁴

Jeseni 1940 je bila mestna občina zaradi težkih gospodarskih in socialnih razmer kot posledice izbruha druge svetovne vojne v Evropi prisiljena ponovno obuditi prostovoljne prispevke.¹⁵⁵

Mladinsko skrbstvo v drugi polovici 30. let

Mladinsko skrbstvo je delovalo po enakih smernicah, kot so bile opisane v prejšnjih poglavjih. Omenjeno je že bilo, da je v tem obdobju začelo delovati tudi Mestno dnevno zavetišče za V. okraj. V šolskem letu 1936/37 je oskrbovalo 54 šoloobveznih otrok.¹⁵⁶ Dečja postaja kot oddelek Mestnega mladinskega doma Maribor je v letu 1936/37 oskrbovala 70 otrok v starosti od 2 do 16 let.¹⁵⁷ Dnevno zavetišče kot drugi oddelek mladinskega doma pa je v istem obdobju oskrbovalo 143 šoloobveznih otrok.¹⁵⁸ Še vedno pa je deloval tudi sistem rejništva, ki je otrokom načelno nudil bolj zdrav vzgojni pristop kot zavodska oskrba. Mestna občina je izvajala neposredne in nenapovedane nadzore pri rejnikih in s tem mnogokrat preprečila slabo ravnanje rejnika z rejencem. Sistem rejništva pa je bil za mestno občino tudi ugodnejši. Ne samo da je občina pridobila

¹⁵² PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 167, Zapisnik 1. seje mestnega sveta, ki se je vršila dne 8. 2. 1938.

¹⁵³ Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine", str. 189.

¹⁵⁴ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 167, Zapisnik 1. seje mestnega sveta, ki se je vršila dne 8. 2. 1938.

¹⁵⁵ Fras, "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana", str. 44.

¹⁵⁶ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 455, a. e. 6929, Statistika dece, 1936/37.

¹⁵⁷ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 455, a. e. 6786, Statističen pregled gibanja v dečji postaji v poslovnem letu 1936/37.

¹⁵⁸ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, t. e. 455, a. e. 6786, Dnevno zavetišče, 1936/37.

dodatna prosta mesta v mladinskem domu, ampak je bila oskrba pri rejnikih za polovico cenejša kot v zavodu.¹⁵⁹

V tem obdobju je mestna občina začela nov korak v reševanju stanovanjske stiske prebivalcev barak in vagonov, med katerimi je bilo tudi mnogo otrok. Leta 1938 je tam živelo 131 družin s 461 člani, pri čemer je treba upoštevati, da so imele mnoge družine tudi podnajemnike.¹⁶⁰ Del stanovalcev so leta 1938 preselili v nov stanovanjski kompleks ob Pregljevi ulici.¹⁶¹ V štirih stanovanjskih hišah je dobilo bivališče 80 najemnikov s skupno 315 družinskimi člani.¹⁶² "V barakah tema ali borna leščerba, v novih hišah električna razsvetljava. Tudi vodovod imajo: kleti in podstrešje ima vsaka stranka in angleška stranišča jim je zgradila mestna občina."¹⁶³ Najemniki so plačevali najemnino. Če je niso bili zmožni poravnati, jim je priskočil na pomoč socialnopolitični urad bodisi z zaposlitvijo bodisi z denarno podporo.

Opisane bivanjske razmere so bile veliko bolj spodbudne za normalen otrokov telesni in duševni razvoj. Gospodarska kriza v prvi polovici tridesetih let je še bolj poudarila vsedrjavno zavedanje o veliki pomembnosti preventive za zdrav fizični razvoj otrok in mladostnikov. Temni, vlažni stanovanjski prostori so bili izvor socialnih bolezni, v prvi vrsti tuberkuloze.

Z Zakonom o obvezni telesni vzgoji¹⁶⁴ so v državi uvedli obvezno telesno vzgojo za vso žensko in moško mladino v vseh šolah ter moško mladino do 20 leta starosti, ki je končala ljudsko šolo in ni več obiskovala šole. Izvajanje zakona je bilo v veliki meri prepuščeno občinam, predvsem v skrbi za moško mladino, ki se ni več šolala. Zanje je morala občina organizirati in financirati t. i. nedeljske tečaje, enkrat na teden po 90 minut. Telovadba se je v tečajih izvajala po vojaškem načelu in obsegala telovadbo na orodju, lahko atletiko, plavanje itd.; telovadba je morala biti torej vsestranska in prilagojena krajevnim potrebam in interesom. Namen takšne športne vzgoje ni bila zgolj fizična pripravljenost, ampak predvsem organizirati moško mladino, ki je bila po končani šoli v veliki meri prepuščena sama sebi, in hkrati dati tem tečajem značaj predvojaške vzgoje.¹⁶⁵

¹⁵⁹ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 167, Zapisnik seje mestnega ubožnega sveta mariborskega, ki se je vršila 26. 10. 1938.

¹⁶⁰ Več o tem Friš in Gostenčnik, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine", str. 191–192.

¹⁶¹ Prav tam, str. 191.

¹⁶² "Na obisku pri bivših barakarjih", *Mariborski Večernik Jutra*, 5. 1. 1939, št. 4, str. 4.

¹⁶³ Prav tam.

¹⁶⁴ *Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine*, št. 14, 17. 2. 1934, Zakon o obvezni telesni vzgoji.

¹⁶⁵ D. Ulaga, "Kaj hoče zakon o obvezni telesni vzgoji", *Samouprava: glasilo Županske zveze v Ljubljani* 3, št. 8 (1937), str. 130.

Če je bila pri osnovnošolski mladini v ospredju skrb za zdravje, je pri nedeljskih tečajih zakon naredil korak naprej od omenjene osnovne ideje in prešel na polje vzgoje mladine, ki bo služila kralju in domovini.

Organizacija takšnih tečajev je za občine dejansko pomenila določeno mero finančne obremenitve, česar se je ministrstvo za telesno vzgojo zavedalo in zato zakon udeleževalo postopoma, upoštevajoč krajevne potrebe in možnosti. Kaj je to konkretno pomenilo za mestno občino Maribor? V letu 1937 še vedno ni v polni meri izvajala zakona, saj ni imela za ta namen izučenih učiteljev, primernih prostorov in dovolj finančnih sredstev.¹⁶⁶ Je pa že v letu 1934 sestavila seznam obveznikov za nedeljske tečaje in takšno evidenco natančno vodila.¹⁶⁷

V skrbi za telesno aktivnost in zdravje najmlajših, torej tistih, ki jih "starši ne morejo pošiljati v planine ali pa morje",¹⁶⁸ je mestna občina načrtovala v vsakem večjem okolju izgradnjo otroških igrišč, ki bi bila izpostavljena soncu, le na obrobju igrišč bi bila drevesa.¹⁶⁹

Poslabšanje gospodarskih in s tem socialnih razmer konec 30. let zaradi izbruha druge svetovne vojne v Evropi je v mestni občini Maribor ponovno pokazalo na problem, ki ga je poskušala vseskozi blažiti ali odpraviti, to je beračenje otrok. Med njimi je bilo precej takšnih, ki so obiskovali pomožno šolo v Mariboru,¹⁷⁰ torej otrok z motnjami v duševnem razvoju.¹⁷¹ Mestni svet je sprejel načelni sklep o ustanovitvi dnevnega zavetišča za siromašne otroke pomožne šole.¹⁷² Dokončno rešitev omenjenega problema je prekinila okupacija, hkrati pa sprožila vzpostavitev socialne organizacije, prilagojene okupacijskim predpisom.

Problem otrok z motnjami v duševnem razvoju, zlasti tistih s težjimi težavami, ki so bili prepuščeni ulici, je bil vsebanovinski. V banovini v tem obdobju ni bilo zavodov za otroke s težjimi motnjami v duševnem razvoju, ki bi potrebovali vzgojo in oskrbo v za to prilagojeni ustanovi. V Ljubljani je sicer delovalo Zavetišče sv. Jožefa, a so tam mladoletniki bivali skupaj z odraslimi slaboumnimi, kar je bilo povsem neprimerno. Leta 1938 so otroke preselili v za to ustanovljen internat, a kapacitete so bile omejene. Banovina je poskušala težave reše-

¹⁶⁶ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 166, Zapisnik o 2. javni seji mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 15. 10. 1937.

¹⁶⁷ Prav tam.

¹⁶⁸ PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 167, Zapisnik 1. seje mestnega sveta mariborske mestne občine, ki se je vršila dne 26. 1. 1939.

¹⁶⁹ Prav tam.

¹⁷⁰ Fras, "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana", str. 45.

¹⁷¹ Več o pomožni šoli v Mariboru v Dunja Dobaja, "Razvoj pomožnega šolstva v Sloveniji v obdobju med obema vojnama s poudarkom na pomožni šoli v Mariboru", *Prispevki za novejšo zgodovino* 59, št. 3 (2019), str. 53–73 (dalje: Dobaja, "Razvoj pomožnega šolstva v Sloveniji med obema vojnama").

¹⁷² Fras, "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana", str. 45.

vati z vključevanjem otrok s težjimi motnjami v duševnem razvoju v pomožne oddelke ljudskih šol, kamor pa dejansko niso sodili, saj so zavirali učni proces, ki ni bil prilagojen zanje. Mnogi taki otroci so izpadli tudi iz tega sistema in so bili prepuščeni ulici.¹⁷³

Zaključek

Z industrijskim razvojem mestne občine Maribor so stopala v ospredje tudi socialna vprašanja in v okviru teh mladinsko skrbstvo. Temelji organizacije mladinskega skrbstva sicer niso bili tako trdni kot v Ljubljani, a je mariborska mestna občina postopoma izgrajevala organizacijo mladinskega skrbstva in se zavedala pomena zaščite otrok, katere temelj je bil Zakon o zaščiti dece in mladine iz leta 1922.¹⁷⁴ Aktivno se je vključila v reševanje socialne stiske družin, zlasti med gospodarsko krizo, ter v svojih proračunih socialnemu skrbstvu, v okvir katerega je sodilo tudi mladinsko skrbstvo, namenjala vsako leto več sredstev, v skladu s svojimi zmožnostmi.¹⁷⁵ Seveda so bile na sejah občinskega sveta prisotne tudi kritike, da se mladinskemu skrbstvu namenja premalo sredstev.¹⁷⁶ Takšne kritike so bile odraz medsebojnih medstrankarskih očitkov občinskih svetnikov. Ne glede na to pa je bilo v ospredju zavedanje o pomenu učinkovite organizacije mladinskega skrbstva.

¹⁷³ Dobaja, "Razvoj pomožnega šolstva v Sloveniji med obema vojnama", str. 71.

¹⁷⁴ *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, 9. 8. 1922, Zakon o zaščiti dece in mladine.

¹⁷⁵ Dragan Potočnik, "Gospodarske razmere v Mariboru med svetovnima vojnama", v: *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju*, ur. Željko Oset, Aleksandra Berberih Slana in Žarko Lazarevič (Ljubljana–Maribor, 2010), str. 154.

¹⁷⁶ Npr. v PAM, SI_PAM/0005, fond Mestna občina Maribor, AŠ 163, Zapisnik o 3. redni seji mestnega občinskega sveta mariborskega dne 28. 3. 1928.

Dunja Dobaja

**THE CONSTRUCTION OF YOUTH CARE IN THE MUNICIPALITY
OF MARIBOR IN THE PERIOD BETWEEN THE TWO WORLD WARS**

SUMMARY

The article focuses on the construction of youth care in the municipality of Maribor in the period between the two world wars. The legal basis for the organization of youth care was the Child and Youth Protection Act from 1922. With the disintegration of the Austro-Hungarian Monarchy after the First World War, most institutions for the social and health protection of minors remained in the Graz area. There was only a children's shelter in Maribor. As Ljubljana was in a better position with regards to the mentioned institutions, some of the children from the Maribor authorities were also cared for in Ljubljana institutions. Of course, the Ljubljana authorities gave priority to their minors in need of special protection.

A large number of orphans and neglected children after the war have encouraged also the Municipality of Maribor to build better youth care. With the resumption of industrial development in Maribor and the increase in the number of workers, social issues and, in this context, the care for young people also came to the forefront. This was another argument for the formation of a youth organization that will successfully implement the social protection of minors.

Archival documents, which are the main source of this article, testify about the efforts of the city municipality an organization of youth care, which will provide minors with better living and material conditions and thus healthy physical and mental development. In order to achieve this goal, an accurate record of children in need was the first condition. The city municipality was also supposed to be helped by citizens who would report cases of minors who found themselves in social distress or were otherwise endangered or neglected.

Until the outbreak of the economic crisis, the organization of youth care in the municipality of Maribor was actually built and as such successfully coped with the social challenges of the crisis. At that time, the municipality did not have the funds to solve the housing shortage of many families who lived in barracks and wagons in completely unsuitable conditions. It did however develop a system of supplementary action and came back to addressing the housing issues later-on when economic conditions were more favorable.

The article notes that the Municipality of Maribor has developed a successful system for youth care, which operated within the legal framework of

the Law on the Protection of Children and Youth. The organization, however, was built between criticism of the opposition and the approval of the majority in the city council. Despite constant accusations and repeated sharp discussions, the point of awareness was the need to take care of socially and medically endangered minors.

VIRI IN LITERATURA

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, AŠ 161–167 in AŠ 594.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, t. e. 139.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, t. e. 430.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, t. e. 455.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, t. e. 480.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, fond OŠ Franceta Prešerna Maribor, t. e. 64–65.

AS – Arhiv Republike Slovenije, fond Oblastni odbor mariborske oblasti.

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo – Ljubljana, letnik 1922.

Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti – Ljubljana, letnik 1924.

Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine – Ljubljana, letnika 1930 in 1934.

Samouprava: glasilo Županske zveze v Ljubljani – Ljubljana, letnika 1937 in 1940.

Mariborski Večernik Jutra – Maribor, letnik 1929–1939.

Stiplovšek, Miroslav, "Prizadevanja banskega sveta dravske banovine za okrepitev vloge banovinske, okrajne in občinske samouprave pri pospeševanju razvoja Slovenije", dostopno na: www.lex-localis.info/KatalogPristojnosti/VsebinaDokumenta, pridobljeno: 24. 9. 2020.

.....

Antoličič, Gregor, "Dr. Vilko Pfeifer – prvi Slovenec na čelu mariborske občine po prevratu (1919–1920)", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 929–948.

Baš, Franjo, "Razvoj Maribora v l. 1918–1938", *Kronika slovenskih mest* 6, št. 2 (1939), str. 57–68.

Baš, Franjo, "Maribor (Mestna meja)", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 24, št. 3–4 (1929), str. 143–173.

Dobaja, Dunja, "Obravnavanje socialne in zdravstvene problematike na sejah mariborske oblastne skupščine v letih 1927–1929", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 81=Nv46, št. 1 (2010), str. 38–64.

Dobaja, Dunja, *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941* (Ljubljana, 2018).

Dobaja, Dunja, "Razvoj pomožnega šolstva v Sloveniji v obdobju med obema vojnama s poudarkom na pomožni šoli v Mariboru", *Prispevki za novejšo zgodovino* 59, št. 3 (2019), str. 53–73.

- Fras, Maksimiljan**, "Po sledih mariborskega župana dr. Alojzija Juvana", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 82=Nv47, št. 4 (2011), str. 9–86.
- Friš, Darko**, "Razmah in napredek Maribora v času županovanja dr. Josipa Leskovarja", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 127–158.
- Friš, Darko**, "Maribor po prevratu in vladni komisar dr. Josip Leskovar", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 1 (2018), str. 191–216.
- Friš, Darko, in Gostenčnik, Nina**, "Dr. Alojzij Juvan – drugič na čelu mariborske mestne občine (1935–1941)", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 181–206.
- Grabeljšek, Nika**, "Socialnogospodarski okvir tekstilnih stavk v mariborskih tovarnah v tridesetih letih 20. stoletja", v: Oset, Željko, Berberih Slana, Aleksandra in Lazarevič, Žarko (ur.), *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju* (Ljubljana–Maribor, 2010), str. 529–551.
- Gostenčnik, Nina**, "Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih 1931 do 1935", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017), str. 989–1018.
- Hazemali, David, Matjašič Friš, Mateja, Šela, Ana, in Schmidt Krajnc, Majda**, "Med priložnostmi in pomanjkanjem: Maribor v času prvega županskega mandata dr. Alojzija Juvana, 1928–1931", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 159–180.
- Jagodič, Vojo**, "Osnove sodobne zaščite otrok v Sloveniji", *Kronika slovenskih mest* 3, št. 3 (1936), str. 183–206.
- Kocijančič, Mario**, "Zakonodaja javnega zdravstva na Slovenskem od F. Lipiča do I. Pirca (1814–1940)", v: Zupanič Slavec, Zvonka (ur.), *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc (1891–1967)* (Ljubljana, 2005), str. 35–40.
- Lazarevič, Žarko**, "Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij)", v: Oset, Željko, Berberih Slana, Aleksandra in Lazarevič, Žarko (ur.), *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju* (Ljubljana–Maribor, 2010), str. 15–33.
- Pirc, Ivo**, *Zdravje v Sloveniji II. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936: spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana, 1938).
- Potočnik, Dragan**, "Gospodarske razmere v Mariboru med svetovnima vojnama", v: Oset, Željko, Berberih Slana, Aleksandra in Lazarevič, Žarko (ur.), *Mesto in gospodarstvo. Mariborsko gospodarstvo v 20. stoletju* (Ljubljana, Maribor, 2010), str. 139–157.
- Počkaj Horvat, Damijan**, "Demografske značilnosti Maribora in njegova notranja členitev", *Geografski vestnik*, št. 69 (1997), str. 45–72.
- Radovanovič, Sašo**, *Mariborske ulice* (Maribor, 2005).
- Stiplovšek, Miroslav**, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjanje parlamentarizma* (Ljubljana, 2000).

Author: **DOBAJA Dunja**
Ph.D., Research Associate
Institute of Contemporary History
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **THE CONSTRUCTION OF YOUTH CARE IN THE MUNICIPALITY OF MARIBOR IN THE PERIOD BETWEEN THE TWO WORLD WARS**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 21 (2021), No. 1, pp. 135–166, 176 notes, 1 table, 4 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Maribor, city municipality, youth care, youth home, children's shelter, children's station

Abstract: The article, based on archival material, presents the organization of youth care in the municipality of Maribor in the scope from the period between the two world wars. It puts the basic theme in a broader context and draws attention to the problems of the state and lower authorities in caring for minors. The broader context serves the author only as a framework for easier understanding of the basic topic, as she presented the care for children and mothers in detail in her monograph, in which she only touched upon youth care at the municipal level. The present article is thus a continuation of the author's research into youth care in pre-war Slovenia, with its organization at the level of the city municipality, specifically Maribor, at the forefront.